

door A. M. C. V. Groensmit-van der Kallen

Mevrouw A. M. C. V. Groensmit-van der Kallen te Beverwijk is sinds september 1980 lid van de Eerste Kamer voor het CDA. Van 1959-1972 was zij lid van Provinciale Staten van Noord-Holland en van 1967-1977 was zij lid van de Tweede Kamer. Tevens was zij lid van het partijbestuur van de KVP en is zij actief in tal van vrouwenorganisaties.

De huidige emancipatiegolf en het feminisme

Veel maatschappelijke veranderingsprocessen trekken pas aandacht, als zij al enige tijd aan de gang zijn. De afgelopen vijftien jaar is een ontwikkeling in gang gezet, die zich uitbreidt naar alle lagen van de maatschappij en die dermate fundamenteel is, dat nú niet te overzien is, hoe zij haar beslag zal krijgen. Ik doel op de huidige emancipatiegolf en het feminisme.

Wat zegt het CDA-program van uitgangspunten, dat op vele terreinen een doorwrocht werkstuk is, over de emancipatie? Het program beschouwt de zgn. tweede emancipatiegolf *niet* als één van de vragen van deze tijd. Bij het achtstal sleutelkwetsies, opgesomd in hoofdstuk II: 'Vragen van deze tijd' ontbreekt dit vraagstuk volledig! Dat is een ommissie, een bewuste of onbewuste negatie van het bestaan van deze belangrijke onderstroom in de huidige samenleving. In hoofdstuk III echter (blz. 19), is wél een aparte paragraaf 'Emancipatie' opgenomen, naar aanleiding waarvan ik graag enkele opmerkingen zou willen maken.

Het verheugt mij daar het volgende te lezen: 'Zolang enigerlei groep of individu niet verzekerd is van fundamentele gelijk-

waardigheid zal het CDA onafgebroken ijveren voor het bereiken daarvan. Gelet op de achterstandssituatie waarin vrouwen op tal van beleidsterreinen verkeren betekent dit extra aandacht voor hun positie. Wettelijke en maatschappelijke barrières die een gelijkwaardige ontplooiing van mannen en vrouwen in de weg staan, dienen te worden opgeheven, opdat mannen en vrouwen gezamenlijk verantwoordelijkheid kunnen dragen voor gezin en maatschappij.'

De vraag hierbij is: 'Zijn we er zo, is dan alles goed en nieuw?'. Of moeten wij ons eerst afvragen of het gelijkwaardig functioneren van mannen en vrouwen in deze maatschappij wel nastrevenswaardig en mogelijk is? Of wij op deze wijze niet bevorderen dat de huidige vrouw — om ge-

emancipeerd te lijken — zich zal moeten conformeren aan de huidige mannenmaatschappij en dus nóg niet in een fundamenteel gelijkwaardige positie komt te verkeren?

Vervolgens lees ik in de paragraaf 'Emancipatie' dat wij als CDA een emancipatiestreven van mannen en vrouwen afwijzen, dat tezeer gericht is op eigenbelang. Mijn vraag hierover is: 'Wiens eigenbelang? Dat van de man of van de vrouw?' Natuurlijk ontken ook ik niet dat de mens een 'ens sociale' is dat rekening dient te houden met de medemens, zijn of haar partner in het leven; maar of hierbij de nadruk gelegd dient te worden op 'onderlinge afhankelijkheid' dan wel op 'onderlinge trouw, liefde, solidariteit en kameradschap', daarover kan men discussiëren! Of deze onderlinge afhankelijkheid in de CDA-visie de kern moet zijn van een emancipatie van samenlevende mensen, kan men natuurlijk stellen, maar dan moeten wij wèl ook analyseren, wat het CDA verder nog onder 'een na te streven emancipatie van samenlevende mensen' verstaat; deze analyse mag niet ontbreken.

Met veel interesse heb ik het artikel van mevr. mr. J. Leyten-de Wijkerslooth in dit blad (0/81) gelezen, dat gaat over 'Emancipatie en individualisering'. Ik ben het met haar eens, dat aan een zekere individualisering niet te ontkomen is, maar dat men uit het oogpunt van gerechtigheid en solidariteit de onderlinge saamhorigheid niet uit het oog mag verliezen. Maar, deze saamhorigheid mag niet vanzelfsprekend gaan ten nadele van de vrouw en ten voordele van de man! Ook dáár zal het CDA in de toekomst ernstig voor dienen te waken.

Enkele historische lijnen

Om de huidige emancipatiegolf goed te kunnen begrijpen, moet ik eerst enkele

lijnen trekken van het heden naar het verleden; een bewijsvoering leveren dat wij ook nu nog leven in een mannenmaatschappij, om vervolgens een toekomstbeeld te schetsen aangaande hetgeen 'emancipatie' zou dienen in te houden en hoe wij via concrete beleidsvoornemens en — onverbrekkelijk daaraan verbonden — mentaliteitsverandering tot een gelukkiger wereld zouden kunnen geraken. Hoewel vele schrijfsters via hun boeken en tijdschriften (Betty Friedan, Evelyne Sullerot, Simone de Beauvoir, Catharina Halkes en anderen) en niet op de laatste plaats mijn jarenlange werken binnen de vrouwenorganisaties en politieke werkgroepen mij in mijn stellingname ten aanzien van de tweede emancipatiegolf hebben beïnvloed, benutte ik voor dit artikel met name dankbaar Andreas Burniers boek 'De zwembadmentaliteit', omdat zij daarin bijzonder helder weet te analyseren en te formuleren, hoe de historie van de vrouw in de loop der vele eeuwen is geweest, wat een mannenmaatschappij is en welke soorten feminisme er zijn. Andreas Burnier, schuilnaam voor mevrouw Dessauer, is hoogleraar in het strafrecht aan de Universiteit van Nijmegen. In tegenstelling tot mijzelf onderschrijft zij ten volle de kerndiagnose van het radicaal feminisme, maar heeft ongezoeten kritiek op het functioneren van het huidige radicaal-feminisme, kritiek die ik met haar deel. Hoewel zijzelf deze kritiek naar het lijkt spuit om het radicaal-feminisme beter te laten functioneren, terwijl ik zelf — door haar beslist niet zo bedoeld — haar kritiek uitleg als een bewijs temeer, dat ik geen radicaal-feministe zou kunnen zijn.

Nu eerst enkele lijnen van het verleden naar het heden.

- De mensheid is verdeeld in mannen en vrouwen. Aan het geboren zijn als man of als vrouw zitten enorm veel sociale

consequenties vast: onze medemensen behandelen ons anders, onze ontplooiingsmogelijkheden en toekomstkansen zijn anders.

- De mannen krijgen bij uitsluiting zogenaamde mannelijke eigenschappen toegeschreven, een mannelijke pool toegemeten; de vrouw een vrouwelijke pool.

- De man zou het verstand hebben; de vrouw het gevoel en als voornaamste taak de voortplanting en de verzorging van de kinderen. Leest u er Harriët Freezer maar op na: ook in onze Nederlandse taal worden deugden en ondeugden in mannelijke en vrouwelijke onderscheiden; ik citeer: wat bij een man doortastend heet, is bij een vrouw doordrijverig; als hij zeker is, zijn vrouwen eigenwijs; als hij vastberaden is, zijn vrouwen kattig; waar hij gewoon een sukkel is, zijn wij lief maar dom; waar hij een sukkel heet, zijn wij vrouwen afhankelijk; waar hij een warhoofd is, hebben wij vrouwelijke intuïtie.

- Maar in de oertijd, toen de mens nog een planteneter was, was de verhouding man - vrouw hoogstwaarschijnlijk heel anders. In de oertijd was de mens — zowel man als vrouw — een compleet mens, met mannelijke en vrouwelijke polen in zichzelf verenigd. Toen de oermens nog een planteneter was, waren leven en werken ook nog geheel geïntegreerd. De polariteit tussen de man en de vrouw was in harmonie, in evenwicht.

Man en vrouw waren geestelijk en lichamelijk aan elkaar gelijkwaardig.

- Toen de mens van planteneten 'jager' werd, werd de integratie van leven en werken al enigszins verbroken, maar de polariteit tussen de man en de vrouw bleef nog in evenwicht.

- Ook in de landbouw-maatschappij waren leven en werken nog voldoende geïntegreerd om de polariteit tussen man en vrouw in evenwicht te houden, al begon zich toen al een zekere 'rolverdeling' af te tekenen.

- De man-vrouw verhouding is immers heel sterk afhankelijk van de maatschappijstructuren.

- Sinds 600 jaar voor Christus echter, toen kennis steeds meer betekenis ging krijgen, zijn de levensactiviteiten door wetenschap, kunst en religie steeds meer uiteengevallen. Toen kreeg men ook prompt verschijnselen, zoals het masculinisme, ook in onze tijd nog steeds het probleem.

Hiermee was het tijdperk van onderdrukking van de vrouwelijke mens ingegaan. Wat is masculinisme?

Het als volwaardig en menselijk voorstellen van de volstrekt éénzijdige gepolariseerde mannencultuur!

Het 'mens'beeld werd 'man'beeld en de vrouw verloor haar geestelijke en lichamelijke gelijkwaardigheid in de ogen van deze mannencultuur en werd terzijde geschoven.

We weten dat onze westerse beschaving o.a. berust op de Griekse beschaving, met name op die van de bloeitijd van de vijfde eeuw vóór Christus.

Welnu, in die tijd filosofeerden Plato en Aristoteles en terwijl Plato nog volop voeling heeft met zijn verleden, waarin het vitale, het visionaire, het gevoelsmatige, het mythische, het beeldende nog een wezenlijke rol speelden, bant zijn leerling Aristoteles deze wezenlijke elementen in de existentie van de mens, die speciaal aan de vrouw worden toegeschreven geheel uit, ten voordele van het zogenaamde abstracte denkvermogen en de logica, die het exclusieve bezit van de man zouden zijn.

In deze cultuurperiode bestond Athene voor $\pm 80\%$ uit mannen en maar voor ongeveer 20% uit vrouwen, net genoeg vrouwen om de verzorging en de voortplanting veilig te stellen.

Overigens was de vrouw maatschappelijk

totaal onzichtbaar: vrouwelijke boorlingen werden massaal te vondeling gelegd en stierven een ellendige dood, wanneer de vader weigerde zijn dochter een naam te geven. Daarmee was haar doodvonnis getekend.

Naar deze Griekse cultuur reiken de wortels van onze westerse beschaving.

Aristoteles, voor wie de vrouw maatschappelijk niet bestond, is onder meer via Thomas van Aquino eeuwenlang de denker van onze beschaving geworden.

Uiteraard zijn de verdiensten van beide griekse filosofen onmetelijk groot. De dualiteit — het in tweeën snijden van de beide seksen in mannelijke en vrouwelijke eigenschappen — was bijvoorbeeld nodig voor de bewustzijnsontwikkeling. Maar zij hebben ongetwijfeld óók de bouwstenen aangedragen voor het sexismen, waar we nu nog steeds mee zitten, zowel in kerk als maatschappij.

De meest gangbare religieuze voorstellingen zijn louter patriarchale projecties. De vrouw wordt met de minder relevante en eigenlijk lager gewaardeerde pool — eigenschappen — geïdentificeerd.

Feministische theologie

Geen wonder dus dat er momenteel een feministische theologie is ontstaan die bepaalde bijbelteksten herijkt en van een andere uitleg voorziet. Catharina Halkes zegt in haar boek 'Met Mirjam is het begonnen' hierover het volgende:

'Het is opvallend en verheugend, dat de feministische beweging onder christen-vrouwen en theologen vanaf het begin, als vanzelfsprekend oecumenisch is. Zonder de eigen kerkelijke herkomst en traditie te verloochenen, ervaart men allemaal, dat de meest existentiële vragen naar bevrijding van mensen, van kerken en van hun theologie de diverse kerkgenootschappen en inrichtingen te boven gaan en ook weer de wortels van ons mens-zijn en ons christen-zijn raken.'

Tine Halkes noemt feministische theologie een 'tweede naamval'-theologie: een theologie van feministen: zij, opstandige vrouwen, zijn het onderwerp, het subject van deze theologie; en hun relatie tot God en het goddelijke is er in eerste instantie het object van.

De context van de feministische theologie is er één van uittocht, doortocht en intocht.

Uittocht uit alle ons van buitenaf opgelegde beperkingen, die ons vastgehouden hebben.

Doortocht: een trektocht door een woestijn, die we niet kennen, levend in de marge van een cultuur, die we afwijzen, maar waarin we nog net genoeg speelruimte hebben om aan een nieuwe cultuur te bouwen.

Intocht: de droom, dat niemand ten koste van een ander wil leven; de hoop op het Koninkrijk Gods.

Tine Halkes vindt emancipatie van de vrouw niet genoeg. Zij wil bewust feministe zijn. Maar ook zij dringt er nadrukkelijk op aan, dat wij weer androgyne mensen worden (androgyne = zowel mannelijke als vrouwelijke eigenschappen in zich dragend). Haar bedoeling is te laten zien, hoezeer Jezus van Nazareth een heel androgyne mens is geweest (blz. 36 en volgende). Zij behoort tot 'de opstandige vrouwen, op zoek naar hun geloof'.

Emancipatieproces in twee fasen

In onze eeuw voltrekt zich het emancipatieproces in twee fasen:

1. De eerste fase voltrok zich tijdens de eerste wereldoorlog en in de twintiger jaren en was vooral gericht op de juridische en politieke aspecten van de emancipatie. Tegen een ongeloflijke agressie van de kant van de mannen, verkregeren de vrouwen actief en passief kiesrecht. De toegang tot alle vormen van voortgezet en

hoger onderwijs. Kortom, formele gelijkstelling van vrouwen en mannen. Namen als die van Aletta Jacobs, de eerste afgestudeerde vrouwelijke arts, zijn aan deze periode onlosmakelijk verbonden.

Tragisch is bij de eerste emancipatiegolf dat de toenmalige 'Suffragettes' en de 'blauwkousen' niet inzagen, toen zij deze juridisch politieke mensenrechten hadden verworven, dat haar strijd hiermede niet was gewonnen, maar integendeel pas begon. Zij zagen niet, dat bestaande rolpatronen zo'n sterke invloed hadden uitgeoefend op hun eigen psyche.

2. Het was dan ook niet verwonderlijk dat halverwege de jaren zestig een tweede emancipatiegolf door Europa spoelde. Hierbij verschoof het accent van de strijd om formele rechten naar het onderzoeken van de zogenaamde 'rolpatronen' voor de vrouw en de man. Van juridisch-politiek werd dit emancipatieproces overwegend sociologisch, sociaal-psychologisch en sociaal-economisch gericht.

Het ging niet meer alleen om het mogen studeren aan universiteiten en het verkrijgen van kiesrecht. De vrouwen werden zich bewust van onderdrukking en discriminatie op alle terreinen in de samenleving zoals de wetgeving, de arbeidsmogelijkheden, het onderwijs, de opvoeding, de vrouw en de seksualiteit en de vrouw en de godsdienst; de vrouw alleen in de maatschappij, de vrouw en de politiek, de vrouw in het gezin en de vrouw in de gezondheidszorg (Freud en het Hite-rapport).

Dáár liggen de verkeerde rolpatronen, dáár liggen de achterstanden voor de vrouw, dáár liggen de belemmeringen voor het verlangen en de bewustwording van vrouwen nu eindelijk zelf subject van hun bestaan te worden.

Door deze veelheid van invalshoeken is echter helaas bij de tweede emancipatie-

golf de situatie ontstaan dat er verschillende richtingen van feminisme zijn in tegenstelling tot die van de eerste emancipatiegolf, waar de vrouwen in haar acties voor concrete doelen een goede eenheid vormden.

Wat houdt het huidige feminisme nu precies in, wat streeft het na en hoe tracht het zijn doel te bereiken?

Alle geëmancipeerde vrouwen streven ernaar om het masculinisme in de huidige maatschappij in zijn verschillende verschijningsvormen te onderkennen en te bestrijden.

Dát hebben ze gemeenschappelijk, maar de manier waarop en wat nog belangrijker is, het einddoel, het maatschappijbeeld, dat men daarbij geboren wil zien worden, verschilt aanmerkelijk.

De geëmancipeerde vrouwen zijn het er verder over eens, dat niet het feminisme, zoals met name sommige mannen lijken te denken, maar het als volwaardig en menselijk voorstellen van de volstrekt eenzijdige gepolariseerde mannencultuur hét kernprobleem is dat tot een oplossing gebracht moet worden.

Daarom zouden we alles in het werk dienen te stellen om de mannen te bevrijden van hun te eenzijdig gecultiveerde, uitsluitend mannelijke eigenschappen en weer de andere kant van hun eigenschappen, de zogenaamde vrouwelijke kant, opnieuw tot bewustwording te brengen. En zouden we de vrouwen weer moeten opheffen uit hun lagere positie, die haar door haar vrouwzijn is opgedrukt. Dan zouden we een maatschappij in het leven kunnen roepen, waarin alle individuen de vrijheid moet worden gelaten, ongeacht of zij een man of een vrouw zijn, zich naar eigen maatstaven, naar eigen vrije keuze te ontplooiën.

Uiteraard blijft daarbij de biologie onze geest beïnvloeden. De aantrekkingskracht tussen de polen van de man en de vrouw

zal blijven bestaan, maar niet de één ondergeschikt aan de ander, maar gelijkwaardig, in wisselwerking, in harmonie tot elkaar. Zoals gezegd is de dualiteit — het in tweeën snijden van de beide seksen in mannelijke en vrouwelijke eigenschappen — ongetwijfeld nodig geweest voor de bewustzijnsontwikkeling. Nu deze dualiteit zich buiten proporties éénzijdig heeft ontwikkeld, moeten we ons inzetten voor een androgyne, complete mens. Deze opgave waar de mensheid voor staat, is onvoorstelbaar zwaar, maar we moeten weer terug naar de complete mens om aan de nú welig tierende sekse-discriminatie een definitief halt toe te roepen en om menswaardig in het leven te kunnen staan.

Soorten feminisme

Ik vind dat wij als christen-democraten naar zo'n maatschappij moeten streven en daar ons handelen op moeten richten. Maar deze conclusie, die zo voor de hand lijkt te liggen en dit actieprogram wordt niet door alle vrouwen gedeeld en ook veel mannen zijn niet bereid veel te verliezen, waar zij recht op menen te hebben. Vanzelfsprekendheden doorbreken is altijd een moeilijke zaak. Daarom zitten we nu met verschillende soorten feminisme: — het radicale feminisme, — het socialistische feminisme, — het feminiserende feminisme, — en de vrouwen die willen handelen, zoals ik zojuist heb trachten duidelijk te maken: die samen met de mannen willen streven naar de complete mens, waar de mannelijke en vrouwelijke polen in ieder mens evenwichtig aanwezig zijn.

Wat willen al deze stromingen?

Het radicale feminisme heeft de strijd aangebonden tegen de mannen. Zij zijn in woede ontstoken over de overheersing van de man en de daarmee gepaarde gaande onderdrukking van de vrouw. Zij willen gelijk zijn en liever nog supe-

rieur zijn aan de mannen en ze met gelijke munt betalen; zoals zijzelf eeuwenlang onderdrukt zijn, willen zij nu de mannen uitrangeren.

Zij streven hiermede echter hun oorspronkelijke doelstelling voorbij: het opruimen van het masculinisme.

Zij maken immers dezelfde fouten als de mannen verwijten. Zo'n feminisme kan geen oplossing bieden voor de toestanden die het masculinisme bij mannen en vrouwen heeft aangericht. Zo'n feminisme wordt onderdeel van het kernprobleem dat het probeert en pretendeert op te lossen.

Dan is er het *feminiserende feminisme*. Deze stroming probeert de 'vrouwelijke' eigenschappen op te peppen tot het zogenaamd hogere niveau van de 'mannelijke' eigenschappen; maar door op vrouwen uitsluitend vrouwelijke principes te projecteren en op mannen uitsluitend masculiene of masculinistische principes en waarden, maakt men nu net dezelfde fout, die typisch is voor onze masculinistische cultuur.

Men brengt de mannelijke en de vrouwelijke pool *niet* gelijkwaardig in evenwicht binnen de mens zelve; nee, men pept ze ieder afzonderlijk zo veel mogelijk op, in concurrentie tot elkaar.

Dit is géén streven naar een mensheid die naar lichaam en ziel uit 'complete' mensen bestaat of althans zou kunnen en moeten bestaan. De sekse-discriminatie wordt hierdoor niet opgelost. Dit soort feminisme is slechts sleutelen in de marge. Het wordt ook wel eens spottend het 'bloemetjesfeminisme' genoemd.

Weer een andere groep — en daartoe behoren veel radicaal-feministen — willen dat het feminisme slechts een kans heeft, wanneer het gepaard gaat met het *socialisme*. Men stelt daarbij dat alleen het socialisme in staat is tot humanisering van iedereen te leiden. Dit socialistisch feminisme

dringt – samen met het feminiserende feminisme – het individualiseringsprincipe van de mens terug, terwille van de collectiviteit, met achteruitstelling van het individu en zijn eigen identiteit. Onder het devies van verkeerd begrepen solidariteit geven zij zich geheel over aan de collectiviteit, het groepsverband, waarbij het individu en zijn eigen identiteit ondergeschikt zijn aan de groep. Dit maakt het socialisme en het communisme vaak ook zo verleidelijk voor jonge mensen; op het moment, dat zij de eerste schreden zouden moeten gaan zetten op een pad tot individualisering en uiteindelijk tot een 'completeet', volwassen mens, worden zij zo bewogen door afkeer van onrecht in deze maatschappij en deze wereld, dat zij teruggrijpen naar het aangename 'wij'-gevoel en via de socialistische groepsbeweging en ideologie naar de groepsanonimiteit. In zulke gevallen worden bijvoorbeeld publicaties niet ondertekend, mensen mogen zich als individuen niet onderscheiden en exponeren. Dit onderduiken in de anonimiteit maakt aansprakelijkheid en controle op deze groepen erg moeilijk en verborgen leidinggevende figuren duiken – zonder het uitkomen vóór en het dragen van verantwoordelijkheid naar buiten – weg in die anonimiteit. Maar zij nemen wel bepaalde groepen op sleeptouw! Naar hun eigen 'verborgen' doelstellingen. En zo lopen die jonge mensen gevaar mede te werken aan een toekomst van een allesomhullende en beschermende 'verzorgingsstaat' of misbruikt te worden voor geheim gehouden doelstellingen die zij niet direct doorzien en dikwijls ook zelf niet willen.

Andreas Burnier heeft over het functioneren van het radicaal-feminisme pregnante taal gesproken: Hoewel zij pal staat achter de kerndiagnose van het radicaal-feminisme en het masculinisme een verschrikkelijk probleem vindt, vindt zij het

radicaal-feminisme een bijna even verschrikkelijk antwoord hierop. Zij verwijt het radicaal-feminisme, dat het een continu draaiende klaagfabriek is, dat het kwaad altijd buiten de betrokkenen ligt, dat alle rancunes worden geprojecteerd op 'de mannen', op het 'kapitalisme', op wat ons verder nog voor de voeten loopt. En als dit niet te bewijzen valt, dan hebben de 'structuren' het wel gedaan. Het meest verfoeit zij het naleuteren in radicaal-feministische termen van nú populaire marxistische cliché's - in klagerige praatgroepjes. Op de allereerste plaats is nodig een analyse van het masculinisme zelf, op een zo fundamenteel mogelijk niveau.

Ook Tine Halkes brengt hieromtrent één van haar zorgpunten naar voren (Doorkijk nr. 5, okt. 1977): 'Veel feministen koesteren op het ogenblik de overtuiging dat ze zich vooral geen enkele illusie moeten maken over de rol van de godsdienst. Zij vinden dat ze aangewezen zijn op het marxisme en ook wel op het humanisme. Maar meer nog op het marxisme, omdat het feminisme zich niet kan losmaken van een maatschappelijk verschijnsel te zijn. Kritiek op de samenleving is vaak een marxistische kritiek van ongelijkheid en van ongerechtigheid. Gevolg dat feminisme bijna identiek wordt met marxisme.' Tine Halkes heeft het gevoel dat we een belangrijke inspiratie overslaan. Het evangelie kan ook een aanzet bieden tot feminisme. Daarbij moeten wij eerst eerlijk toegeven, dat de kerk niet altijd daarnaar heeft gehandeld. Trouwens het marxisme ook niet. In het marxisme kwam ook altijd maar de helft aan bod, net als bij de godsdienst. Het is altijd mannelijk geweest en altijd dogmatisch. Het dogmatisch marxisme heeft het nog slechter gedaan dan de kerkelijke structuur; kijk maar naar de onvrijheid van Rusland en de ongerechtigheid daar. Tine Halkes wil nu met haar

opdracht proberen te laten zien dat er in de joods-christelijke traditie, maar vooral in het christendom zelf allerlei aanzetten zijn, die ons kunnen inspireren. Daardoor kunnen we misschien op een nieuwe manier het evangelie, een menselijker evangelie in de wereld brengen. Zodat opnieuw en méér mensen in deze nieuwe tijd zich aangesproken weten. Tot zover Tine Halkes in haar interview.

Opdracht voor het CDA:

Nadat ik de diverse feministische stromingen van deze tijd voor u heb proberen duidelijk te maken en een beargumenteerde keuze gemaakt heb tussen de diverse stromingen, vat ik nog even kort samen: Wij christen-democraten, mannen en vrouwen, zouden samen moeten streven naar:

- Het opheffen van het al eeuwen florende *masculinisme*, dat voor mannen en vrouwen veel kapot gemaakt heeft.
- Meewerken aan de opkomende nieuwe cultuurperiode en daar zelf richting aan geven.

Het doel is hierbij het inzicht in de naar lichaam en ziel complete mens, man en vrouw gelijkwaardig aan elkaar, met een polariteit in evenwicht met elkaar.

Dit mensbeeld verschilt van dat van de socialisten. De socialisten willen hun collectiviteitsprincipe geheel overhevelen ook naar het feminisme. Veel radicaal-feministen voelen zich tot die socialistische 'ik-loosheid' aangetrokken, ook al leven wij momenteel in het 'ik'-tijdperk.

Verschillende liberalen willen volslagen gelijkheid met de man, vinden gelijkwaardigheid 'gezeur'. Indien zij echter volledig hun zin zouden krijgen, zou in de toekomst Europa bevolkt zijn met mannen en vrouwen, die zich allen zo ongeveer als de huidige mannen zouden gedragen. Met alle respect voor de huidige man, maar welke vrouw die bij haar verstand is,

zou echt gelijk willen zijn aan de huidige man, en daarmee de polariteit in evenwicht tot elkaar willen verspelen?

Het doel dient te zijn, ik herhaal het, het inzicht in de naar lichaam en ziel complete mens.

Genuanceerde ideeën over zo'n complete androgyn mens zullen tot ontwikkeling gebracht moeten worden.

De vrouwen zijn – wereldwijd – bezig te ontwaken en tot volwassenheid te komen. Dit is een vaststaand feit, of wij dit willen of niet. Dit feit geeft de christen-democraten de plicht om dit te doordenken en er mede richting aan te geven. Leidraad hierbij is Gods opdracht aan de mens. Hierbij is vrijblijvendheid uit den boze. Vanuit deze uitgangspunten heeft het CDA-Vrouwenberaad twee brochures het licht doen zien, die een visie willen geven op het huidige emancipatieproces vanuit het CDA-gezichtspunt.

De eerste brochure kwam uit in februari 1978 en heet 'Verder samen op weg naar een verantwoord CDA Emancipatiebeleid', een commentaar op de regeringsnota. De tweede brochure kwam uit in het voorjaar van 1979 en handelt over 'Het gezin. Samenleving in verantwoordelijkheid'. Een derde nota is op komst.

Nodig is de rol doorbreking tussen mannen en vrouwen, waardoor de vrouwen gelijkwaardig aan de man vrije keuzes voor hun eigen bestaan kunnen maken; niet langer object maar subject van hun eigen bestaan.

Nog te dikwijls zeggen mannen: 'Man en vrouw zijn één', - maar die éne is dan wel de man!

Wij ondersteunen de gedachte dat een vrouw niet alleen als geëmancipeerd mag beschouwd worden, als ze deelneemt aan het arbeidsproces. Geëmancipeerd achten wij die mannen en vrouwen, die durven

te leven naar eigen aanleg en talenten.

Deze grondslagen dienen wij uit te werken op het terrein van algemene beleidsmaatregelen, arbeid, inkomen, sociale zekerheid, belastingen etc. Helder Camara pleitte onlangs tijdens een gastcollege voor de VU in Amsterdam voor een leerstoel voor 'gerechtigheid, bevrijding en vrede'. Zo'n leerstoel zou bijv. een bijdrage kunnen leveren aan de bevrijding van mannen en vrouwen uit de huidige mannenmaatschappij (bestaat sinds april 1980 in de V.S. in Indiana).

Hoe kunnen wij tenslotte het bevorderen van de bevrijding van vrouwen en mannen uit de eenzijdige mannenmaatschappij in beleidsgerichte aanbevelingen omzetten:

- Vanuit de invalshoek 'emancipatie' dienen wij het uitgangspunt van de emancipatie toe te passen op alle onderdelen van het regeringsbeleid. Daartoe heeft het kabinet een coördinatrice aangesteld: de staatssecretaris Jeltien Kraaijeveld-Wouters. In de toekomst, liefst bij de komende kabinetsformatie, zal er voor het emancipatiebeleid een coördinerend minister dienen te zijn.

- Men moet de oplossing van het emancipatieproces niet uitsluitend zoeken in het creëren van deeltijdarbeid; belangrijker is te streven naar een kortere werktijd per dag (bijv. 5 uur) in een 5-daagse werkweek voor man en vrouw. Pas dan kunnen de mannen en vrouwen samenwerken, zowel in het arbeidsproces als in het huishouden, met gelijke kansen voor carrière, opvoeding, recreatie en creativiteit.
- De V.N.-conferentie in Mexico bij gelegenheid van het Internationaal Jaar van de Vrouw (1975) – die ik persoonlijk heb bijgewoond – aanvaardde een wereldactieplan ter verbetering van de positie van de vrouw op economisch, sociaal en politiek terrein. De conferentie riep daartoe een 'decennium voor de vrouw' uit.

Het kreeg als thema: 'gelijkheid, ontwikkeling en vrede'. In de V.N. leefde een groeiend besef, dat volledige en gelijke deelname van essentieel belang is. Voor de tweede, Kopenhaagse conferentie (1980) zijn als sub-thema's gekozen: 'werk, gezondheid en onderwijs' en de positie van vrouwen in de Derde Wereld, die ook tijdens de conferentie in Mexico aan de orde waren.

Het CDA dient deze meerjarenplannen te bestuderen en waar mogelijk in het CDA-program op te nemen, ook al heeft Nederland het actieplan van Kopenhagen vanwege de uitspraak over het zionisme afgestemd.

De EVP (de Europese Volkspartij van Christen-Democraten) heeft bij de verkiezingen van het eerste gekozen Europees Parlement uit het tienjarenplan passages in haar verkiezingsprogramma opgenomen; een goed voorbeeld voor de nationale partijen, zoals het CDA.

- Aandacht dient door het CDA besteed te worden aan het kamerstuk 'Schets van een beleid voor emancipatie in onderwijs en wetenschappelijk onderzoek' van 3 december 1980 (nr. 16006).

- Het CDA dient de partij te blijven die over emancipatiekwesities bereid blijft tot een dialoog, ook met andersdenkenden. Polariserende, die dikwijls wordt nagestreefd door radicale feministen is intolerant en arrogant: daar doen wij niet aan mee.

- Het CDA dient zich te blijven verzetten tegen eenzijdige indoctrinatie binnen praatgroepen en cursussen, zoals radicaal-feministen nogal eens doen.

Praatgroepen en cursussen zijn er voor de bewustwording van de eigen situatie en de mogelijkheden en onmogelijkheden binnen deze samenleving; pas ná dat bewustwordingsproces en niet daarvoor dient eenieder uit te maken, welke keuze zij doet en welke richting zij inslaat. Ik ben dan ook dankbaar voor het CDA-

vormingsinstituut dat we ook op dit punt hard nodig hebben.

– De stand van zaken bij het emancipatiebeleid kan men volgen in het CRM-blad 'Op gelijke voet', in publikaties van vrouwenbladen van de 'traditionele' vrouwenorganisaties, die al vele jaren zich inzetten voor de verbetering van de positie van de vrouw in deze maatschappij; in 'Opzij' en andere feministische geschriften; en het verslag 'Emancipatiebeleid' over de periode januari 1978 - april 1980 van CRM (al betreurt ik het zeer dat de V.N.-conferentie van Kopenhagen nog niet in dit verslag is opgenomen); in de nieuwsbrieven van de Nederlandse Vrouwenraad en de nieuwsbrieven van de provinciale vrouwenraden; en voorts in alle mogelijke vrouwenboeken, zoals van Simone de Beauvoir (Je wordt niet als vrouw geboren, je wordt vrouw), Doris Lessing (Het gouden boek), Anna Blaman, Alice Schwarzer, Harriët Freezer, Esther Vilar (De gedresseerde man), Hannelore Schülz (Die dressierte Frau), Lène Dresen-Coenders en boekjes als 'Marie, word wijzer!' enz.; te veel om allemaal op te noemen!

Ik zou willen eindigen met de regels, die Hans de Boer vorig jaar schreef, kort voor

de fusie, nog als voorzitter van de ARP: 'Van het CDA-Vrouwenberaad, maar niet in het minst ook van het CDA zelf, wordt bij al dit emancipatiewerk de hoogste presentie en een grote bereidheid tot inzet gevraagd. Wij hebben op dit terrein, vergeleken bij andere partijen en groepen, eerder een achterstand dan een voor-sprong. Het is naar mijn oordeel dan ook noodzakelijk dat het CDA het emancipatiestreven met meer nadruk ondersteunt. Hier is prioriteitsverlegging geboden. Onze politieke programma's en de opzet van onze verkiezingscampagne moeten van deze prioriteit getuigen. Onze wetenschappelijke instituten moeten nagaan hoe zij in hun werk het emancipatiestreven vanuit onze achtergrond kunnen ondersteunen . . .'

De bewustwording – ook bij mannen – is gestart. Laten wij daar als CDA een goed en wijs gebruik van maken.

